

Провеждане на кампании и инициативи за повишаване на информираността и знанието на жертви на домашно насилие за техните права, защита и подкрепа.

Методология за организиране на информационна инициатива „Форум театър“

Изследванията за човешките същества, като личности и като част от обществото, се развиха през последните десетилетия. От тази гледна точка, човешкото развитие и понятието за развитие на личността са много важни. Те ни позволяват да осмислим онази част от човешкото развитие, която борави с количествените и качествени промени на човека през целия му живот. Колкото по-широк е спектърът на информационните, образователните и алтернативните услуги за всички категории от населението, които се предлагат от социалните системи, толкова по-добре личностното развитие и социалното развитие протичат възходящо. В този контекст, на европейско ниво, изкуствата с гражданско участие станаха ценни алтернативни методи за доживотно обучение и личностно развитие. Съучастните изкуства включват поредица от хибридни методи, като Форум Театър, чиито корени са както в образователните науки, така и в театъра. Изкуствата с гражданско участие, изобщо, и Форум театър, в частност, работят с емоционална интелигентност и предоставят сигурно пространство, където професионалистите(обучители) – артисти, педагози и социални работници, се срещат с хора- потребители (обучаеми) на равноправна основа, за да работят заедно. По този начин процесът е важен като резултат. Гъвкави и интерактивни, тези методи могат да бъдат успешно прилагани в работата с групи от личности от различни социално икономически условия и образователни нива, от млади хора, конфронтирани от насилието или риска от социална маргинализация. Значителен принос в развитието на съучастните изкуства принадлежи на бразилския режисьор Аугусто Боал, основател на Театъра на потиснатите. Форум театърът представлява ефективно средство за интервенция на социално, политическо, образователно равнище. Методът се основава на използването на театралния език. Естетичното пространство и неговите гносеологични свойства стимулират активната намеса на публиката и улесняват интерактивни реакции между актьорите в роля и публиката. Последната се превръща в зрители-актьори, наричани спектактори, обединени в усилието да изследват, анализират и преосмислят проблемите, с които се сблъсква групата, към която принадлежат.

Провеждане на кампании и инициативи за повишаване на информираността и знанието на жертви на домашно насилие за техните права, защита и подкрепа.

Методология за организиране на информационна инициатива „Форум театър“

В КАКВО СЕ СЪСТОИ ФОРУМ ТЕАТЪРЪТ ?

Използван в повече от 70 страни в целия свят, методът на Форум театъра се основава на конструкцията „потиснати и потисници“. Тя се състои в това един проблем да бъде показан на сцената пред публика, която го разпознава и след което публиката е поканена и провокирана да заема различните роли в този конфликт, така че да бъде преодолян, смекчен, но не и решен. Аугусто Боал много ясно подчертава, че форум театъра не решава проблема – той не е властимаща структура, но той помага на хората да могат да мислят върху конфликта като гледат отстрани и връщат отново, и отново дадена сцена.(Аугусто Боал “Естетика на потиснатите”)

КАКВО СЕ ЦЕЛИ?

Хората пробват като в симулатор различни поведенчески модели с ясното съзнание, че искат да променят ситуацията към по-добро. Жокерът непрекъснато ги връща към това основно правило на играта. Те научават много и за различните роли и съдби, свързват се с тях емпатично, научават се да говорят за чувства, мисли и емоции, тоест придобиват емоционална интелигентост, учат се на демократичност и приемане на различията. От този момент започва първата фаза на форум театъра, която е и най-широко използвана днес. **Тя се състои в това един проблем да бъде показан на сцената пред публика, която да го разпознае, да се ангажира с него и след това да бъде провокирана с определени техники да заеме различни роли в конфликта и да се опита да го реши.**

Взимайки предвид факта, че всички човешки общества са сложни трябва да се отчетем и проблема, че някои хора не могат да видят, почувстват и разберат тънкостите, които съществуват в другите общности, социални групи и култури, които не са техните собствени (даже и в своята собствена култура). Те заявяват, че не съществуват. Ролята на театъра като социално явление, спецификата на действията в Форум театъра провокират различни хора, социални групи и обществени структури, Той е театърът НА потиснатите, ЗА потиснатите, както и преобразуване на взаимоотношенията. Възможностите на Форум театъра може да бъдат използвани като **силна информационна стратегия** при различни групи хора, от възрастни до много млади и при хора с различен етнически състав и социален статус. Основно понятие във философията на Боал е **дихотомията „потисник – потиснат“**. Всъщност първата форма на Форум театъра се нарича **„Театър на потиснатите“** /това е и заглавието на първата книга на Боал/. Основната теза е, че в нашия живот, често дори без да осъзнаваме, ние непрекъснато заемаме роля или на потисник, или на потиснат. Форми на потисничество,

Провеждане на кампании и инициативи за повишаване на информираността и знанието на жертви на домашно насилие за техните права, защита и подкрепа.

Методология за организиране на информационна инициатива „Форум театър“

вариращи в много широк спектър има навсякъде, където има човешки взаимоотношения - в къщи, в институциите, в училище, има го и при служебните, и при интимните взаимоотношения. Можеш да потиснеш някого с думи, с поведение, жестове, погледи, без дори да си даваш сметка за това. Основна задача за правещите ФТ е да накарат публиката да идентифицира формата на потисничество и самия Потиснат, който става **Протагонист** /или главният герой/и целият процес се разглежда от негова гледна точка. Понякога изборът на публиката е изненадващ и правещите ФТ трябва да са готови на това. /Пример от практиката: В ситуация, в която девойка е под натиск от страна на майка си да направи аборт, неочаквано за водещия, публиката определи като Потиснат, съответно като Протагонист, именно майката, а не дъщерята/. Идентифицирането на Потиснатия е основно изискване за тази форма на театър. Може образите да са колективни, но е най-добре да има един основен, за да може публиката да се идентифицира с него. Има няколко степени на свързване с Потиснатия според Боал:

Първата е „Неговият случай е същит като моя!“ – директна идентификация.

Втората е „Аз нямам такъв опит, но ми е близък и мога да си го представя“.

Третата е „Не съм и чувал за него, но мисля, че мога да го разпозная и да взема отношение“. Независимо, че ФТ работи най-ефективно, когато хората припознават случая като свой, другите нива са също важни, доколкото хората могат да имат и по-безпристрастно отношение към проблема и да дадат неочаквани гледни точки и решения. При всички положения предложената сцена, тема, ситуация, трябва силно да вълнува публиката, за да може тя бъде активна.

Две базисни теории

Форум театърът може успешно да се комбинира с други интерактивни техники за въвличеност на публиката /която за по-удачно се нарича зрители- участници /наречени от А.Боал spect-actors, вместо spectators, зрители/. Тези техники се опират на **когнитивно-поведенческата теория** и **на теорията за социалните роли**. Според първата нашето поведение се определя от дълбоко вкоренени вярвания. Когато тези вярвания биват разклатени /например при насилника, който вярва, че жертвата „не е пострадала сериозно“, или при пострадалия, който вярва, че нещата са установени и не е възможна промяна/, в поведението може да настъпят дълбоки промени. Понататък участникът може да бъде въвличен в ролеви игри, които да развият неговото мислене и междуличностни умения. Теорията за ролите от своя страна дава възможност за съзнателен контрол върху ролевите и поведенческите стратегии, които ползваме при ежедневното общуване. Самото съзнание за тези роли: на родител, син, дъщеря, началник, подчинен, приятел, клиент, съветник, и десетки други, дава

Провеждане на кампании и инициативи за повишаване на информираността и знанието на жертви на домашно насилие за техните права, защита и подкрепа.

Методология за организиране на информационна инициатива „Форум театър“

потенциал за гъвкавост и промяна на ъгъла на виждане при даден проблем. усвояването на нова роля увеличава нашия „житейски репертоар“ и способността да се справяме с критични ситуации.

Степени на включване във форум театралната сесия

Подготвителна: Преди всичко между водещите /в случая актьорите, жокерът, както и другите в екипа/ и зрителите-участници трябва да се установи начална степен на познанство и доверие. Това става както преди, така и по време на форум театралната сесия с различни дейности и похвати /игри, форми на предварително опознаване като раздаване на „визитки“, други дейности и действия, най-вече от страна на жокера/

Активен наблюдател: Това е първата фаза на включване на публиката, при която зрителите все още не напускат местата си. Зрителите-участници трябва да разпознаят конфликта и ролите/страните в него и да заявят своето активно отношение. Това е първостепенна задача на жокера, той приканва публиката да гласува, а също дава възможност на отделни зрители да отговорят на въпроси.

Участници на сцената: на този етап зрителите са поканвани на сцената, за да покажат детайли в коментара си на стоп кадрите или да бъдат „дубльори“ за вътрешния монолог на героите в спрения кадър/вж.Техниките по-долу/. Тук от решаващо значение е разрушаването на границата между сцена и зрители/участници. Все още не става въпрос за истинско влизане в роля.

Ролево включване/интервенция/: В тази най-висока степен на включване зрители-участници влизат в роля в дадената ситуация и действат от името на героя, игран преди това от актьора. Тази степен изисква силна мотивация и/или самочувствие. Участникът в роля изпробва определена поведенческа стратегия, за да постигне зададената от самия него /с помощта на жокера/ цел – най-често да избегне или смекчи момента на насилие, дава и получава обратна връзка.

Жокерът пристъпва към всяка следваща фаза само след като се е уверил/а, че групата е готова за това. Много често, особено с групи с малък или никакъв театрален опит като зрители, за успешно се смята дори достигането до фазата на активен наблюдател.

ЕЛЕМЕНТИ НА ФОРУМ ТЕАТЪРА

КАЗУС И СЦЕНАРИЙ

Добре избраният казус и удачната му драматизация решават нещата поне наполовина. От една страна той трябва да е драматичен – в него трябва да има ясно открит момент на потисничество. От друга страна трябва да е реалистичен, разпознаваем, близък до бита на

Провеждане на кампании и инициативи за повишаване на информираността и знанието на жертви на домашно насилие за техните права, защита и подкрепа.

Методология за организиране на информационна инициатива „Форум театър“

публиката. Когато имаме реална, разказана история тя има особена сила, тъй като съдържа детайли, които дават фин реализъм на ситуацията. Това прави нещата много плътни като драматургия и тогава остава само да се мисли как да се ситуира в театралното пространство и време.

Друг задължителен момент за драматургията е в нея да има потенциал за промяна. Протагонистът трябва да разполага с шанс да промени ситуацията, затова тя обикновено е представена в своята ранна фаза или в момент на избор. Едно е да се опиташ да повлияеш на ситуация, в която някой от години пребива жена си, друго е да разгледаш първия път, когато ѝ е посегнал.

Много често публиката вижда пред себе си представен случай, който ѝ е добре познат. Дори се случва /и това са най-силните и трудни случаи в практиката/ в публиката да присъстват реалните участници в представяния конфликт или сцена на насилие – Потисник и Потиснат. Тогава публиката е поканена не просто да дискутира за това кой е прав и кой не, а едновременно да съучаства, наблюдава и преценява в действие реалния конфликт. Истинската сила на ФТ е неговият демократизъм – публиката е съдник за всичко – от реализъм на историята до какво и защо става на сцената. Не се определя вина или невинност, не се слагат етикети, това е оставено за размислите след представлението.

Представянето трябва да е много изчистено, без излишни ефекти, за да може публиката да се съсредоточи върху поведението на персонажите. Декорът е условен, използват се само столове и детайли по костюмите, които да открояват героите и тяхното обществено положение. Историята трябва да е максимално опростена, за да може лесно да бъде обхваната и преразказвана от публиката.

АКТЬОРИ

Те трябва да са достатъчно добре тренирани да играят сцената реалистично, с необходимите детайли и то многократно, без да се уморят или да правят неволни промени. Като истински психолози те трябва да са наясно откъде се ражда конфликтът и накъде може да отиде, да познават отлично и в дълбочина мотивацията на своите герои. Това им помага да реагират адекватно на всякаква провокация, да отчитат промените в действията на партньора /изигран от зрител- участник по време на интервенциите/ и съответно да променят или не!/ своята линия на поведение.

ЖОКЕР

Жокерът е посредникът между това, което става на сцената и публиката. Той задава правилата за провеждане на представлението и е водещ на целия процес . До толкова е запознат с казуса, че е наясно поне за няколко посоки, в които конфликтът би могъл да тръгне. Той е наясно и за много от причините за представяните проблеми /включително за причините в по-широк социален план/, но по никакъв начин не говори за тази своя осведоменост. Той е медиатор, следи за коректността, но не изразява своето мнение и оценки. От една страна се движи по твърда, проверена схема – това са правилата на играта и за да работят те трябва да се спазват, от друга е максимално гъвкав, за да поеме предизвикателствата от страна на публиката. Жокерът е като шоумен и трябва да има панорамно усещане и сетива за публиката като кара шоуто да върви, но с помощта на

Провеждане на кампании и инициативи за повишаване на информираността и знанието на жертви на домашно насилие за техните права, защита и подкрепа.

Методология за организиране на информационна инициатива „Форум театър“

другите. Той трябва да е готов да подтикне публиката, ако е пасивна, да я окуражи, когато види накъде отива или пък забележи, че някой има мнение, но не може да го изрази. Не е задължително да бъде актьор, но трябва да има правилна дикция, да има излъчване, да предразполага публиката, да може да импровизира. Трябва да е работил с хора и да има опит на фасилитатор. Боал избира името „жокер“, защото в тестето карти това е тази, която е в повече, но може да замества другите. По същия начин при ФТ жокерът е максимално безпристрастен /в някакъв смисъл отвън/, но от друга страна готов да приеме всяка гледна точка, стига да е в правилата на играта.

ПУБЛИКАТА

Трябва да сме сигурни за нея, че тя ще разпознае проблема, защото е безсмислено да показваме нещо, което ще остане неразбрано и не е от интерес. В това отношение рисковете трябва да са сведени до минимум. В тази публика може да има хора, които са потенциално потиснати, реално потиснати, за които има риск, дори реални участници в конфликта показван на сцената. Целият казус се прави с оглед на тази публика, която ще гледа и ако тя не разпознае проблема дори и с усилията на жокера, форум театърът може да се смята за предварително провален. Много често във форум театъра се случва и така, че разбираш не само потиснатия, но и потисника, и често в контекста на една ситуация те си сменят ролите /Потиснатият става Потисник и обратното/.

ЕТАПИ НА РАБОТА СВЪРЗАНИ С ПРОЕКТА

1. Създаване на драматургична основа

Създаването на форум театралните сцени се предхождат от **изследователска работа**. В този случай тя ще е в следните посоки:

1. Дефиниране на проблема.

Запознаване със всички роли /потенциални и реални/ в примерите за насилие.
Запознаване със спецификата на насилието в ромските общности чрез достъп до статистики и други материали, както и разговори със специалисти /психолози, социални работници/

2. Запознаване с правната страна и мерките, които са приложими в различните случаи на насилие /най-вече „Закон за превенция от домашно насилие“/, както и институциите и хората, които се занимават с тях.

3. Запознаване с конкретни казуси в селата, в които ще се работи и с местните фактори, които имат отношение към проблема.

4. Запознаване с целевата група /хората, с които ще се работи, както и тяхното обкръжение/ и с тяхното отношение към проблема, стереотипи и нагласи.

Провеждане на кампании и инициативи за повишаване на информираността и знанието на жертви на домашно насилие за техните права, защита и подкрепа.

Методология за организиране на информационна инициатива „Форум театър“

5. Ясно дефиниране на целта на форум театралната сесия, а оттам нейния вид и формат, начините за оценка и обратна връзка, както и възможни последващи дейности, във или извън проекта.

2. Превръщането на избрани казуси във форум театрални сцени.

Добре е публиката да разполага с повече от един сценично представен случай, за да направи своя избор по важност и да се стимулира нейната активност /гласуване/ още от самото начало. Обикновено представяме три казуса и публиката избира за един от тях форумиране. /Възможно е другите два също да бъдат форумирани, особено ако публиката не е готова да прави много интервенции в първия избран, а и с цел обхващане на различни видове насилие, например/.

И в трите казуса централна тема ще бъде насилието. Трябва да са ясни целите на представлението и конкретните техники. Това ще се отрази и на неговата форма. Във всеки вариант трябва да има ключов момент на избор на протагониста /главният герой, обект на насилие/, както и зададена възможност за промяна на ситуацията от негова страна /например разговор с лице, което му симпатизира/

3. Процес на форум театралното представление

След представянето и предварителното опознаване, публиката гледа трите мини представления и определя с гласуване кое от тях най-силно я вълнува и иска да види повторно изиграно и дискутирано.

Следва ново изиграване на избраната сцена, след което жокерът задава базисните въпроси: *Позната ли ви е тази ситуация? Реалистична ли е? Някой участвал ли е в нещо подобно, чувал ли е нещо подобно?* Както и при избора на история отговарянето става с вдигане на ръце, като по този начин хората се окуражават и усещат силата на мнозинството. Едно абстрактно „да“, оттук или оттам в публиката не върши работа. Всички трябва да са наясно каква част от публиката иска или смята едно или друго.

При това или следващото преиграване жокерът може да пристъпи към стопиране /техниката „стоп кадър“/, за да анализира ситуацията и ролите в нея.. На този етап важното е публиката да идентифицира героите с имената им, а също и да е наясно с тяхната роля в конфликта. Това важи най-вече за протагониста – героя претърпял насилие. Това е фазата на разпознаването. Жокерът пита: *Кой се чувства най-зле в края на сцената? Друг някой пострадал ли е?*

Провеждане на кампании и инициативи за повишаване на информираността и знанието на жертви на домашно насилие за техните права, защита и подкрепа.

Методология за организиране на информационна инициатива „Форум театър“

Много от проблемите често не се разпознават тведнъж и се налагат още пригравания и гласуване. Крайната цел е да се идентифицира протагониста и оттам нататък се работи за него. Този човек е пострадал, ние разбираме какво му е и искаме да видим дали може да има положителна промяна и финалът да е по-добър именно *за него*. Макар жокерът да не използва квалификации като „насилник“ и „жертва“, публиката сама е подтикната да опише действията на героите, а с това и основните им характеристики. Пример:

Жокер: Как реагира Тошо, когато Катя му сипа ракията?

Публика: Изля я на земята!

Жокер: Само това ли?

Публика: Не, развика ѝ се.

Жокер: Какво и викаше? И т.н.

По този начин се определят основните герои - Потисник и Потиснат - и техните характеристики

След като се определи протагониста, публиката е подканена да види историята през неговите/нейните очи. Основният въпрос е можели тя/той да направи нещо, с което да облекчи ситуацията си? Сцената е построена така, че моментите, в които такива действия са възможни да са особено ясни. В очите на публиката това са възможности и тя няма да закъснее да поиска да ги подсказже на протагониста. Това е моментът, в който жокерът може да поиска зрителите-участници да спрат действието, когато видят грешка в поведението на протагониста. Когато това стане публиката би трябвало до такава степен да е в „ситуацията“, че зрителят-участник, който е стопирал актьорите /това става с вдигане на ръка и извикване „Стоп!“ / да е в състояние не просто да обясни, а да покаже с действие на сцената, какво да е поведението на протагониста, тоест готов е да влезе в роля. Тази техника се нарича **интервенция**, или преиграване на сцената, в която човекът от публиката е на мястото на актьора играл до този момент ролята на Потиснатия. След всяко преиграване с участник от публиката има обратна връзка от него /обичайните въпроси са: *Как се чувствахте на мястото на протагониста? Как се опитахте да промените ситуацията? Смятате ли че успяхте? /* Подобни въпроси се задават и към актьора в ролята на Потисника, който отговаря от името на героя си, а след това и към публиката за това доколко успешна е предложената промяна в поведението и докъде ще доведе тя. Въпросите трябва да са много ясно формулирани. Тогава се гласува доколко предложеното действие ще промени ситуацията на Потиснатия към по-добро. Този процес се повтаря за различните интервенции в различните моменти на конфликта. Затова драматургията трябва да са много добре набелязани най-малко два-три **потенциални момента за**

Провеждане на кампании и инициативи за повишаване на информираността и знанието на жертви на домашно насилие за техните права, защита и подкрепа.

Методология за организиране на информационна инициатива „Форум театър“

интервенция.

Процесът е демократичен и гледащата публика е критерий за това доколко е успешна една поведенческа стратегия. На този етап форумът придобива почти състезателен характер – кой ще предложи най-удачното решение.

След няколко интервенции жокерът затваря процеса, като обобщава и по възможност дава позитивна оценка на процеса. Винаги се подчертава че форум театъра не дава рецепти и решения, а възможност да тестваш сам себе си – доколко разбираш другите, доколко би поел отговорност и инициатива в критична ситуация, доколко са верни разбиранията ти за проблеми и процеси в твоята общност. Макар форум театърът да се пази от дидактика, в случая, след като публиката е взела присърце проблема, процесът може да се използва /към края на сесията/ за съвсем конкретни съвети и информация: към кого и как да се обърнем в случай на насилие – хора, институции, горещи телефони.

4.Обратни връзки и оценка на работата

Осъществява се на среща на екипа, в която да се обменят впечатления от процеса, да се оцени степента на участие на публиката и въздействието на процеса върху самия екип, както и върху обществените фактори присъствали на сесията /представители на институции, социални работници, специалисти и др./

Във връзка с целевата група

Въпреки че конкретните характеристики на целевата група ще бъдат проучени в изследователската фаза, от опита с работа с ромски общности, могат да се направят няколко извода и прогнози:

Нужен е предварителен контакт и лично запознаване на членовете на театралния екип със бъдещата публика. Дистанцията трябва да е предварително скъсена и трябва да се разбере какви са техните очаквания като това може да стане с импровизирана анкета или с разговори.

Трябва да се настрои речника, изразните средства, цялостното композиране на представлението, а също и предварителните цели, например-идентифициране на различните форми на насилие/. Жителите от населените места от ромски произход, /не само чрез посредници/трябва да бъдат осведомени за мисията на този вид театър.

Интерактивни техники

Това са някои от техниките, които ще бъдат използвани в процеса.

Преигравания. Всяко преиграване води до по-дълбоко и осъзнато вникване в ситуацията и жокера използва всяко от тях за да открие неочаквани моменти,

Провеждане на кампании и инициативи за повишаване на информираността и знанието на жертви на домашно насилие за техните права, защита и подкрепа.

Методология за организиране на информационна инициатива „Форум театър“

пунктатини в поведението и пр.

Преместванне на действието напред и назад. Възможно е историята импровизирано да се мести напред /след няколко часа, дни, месеца/ или съответно назад във времето като с дистанционно управление.

Интервю през роля. Жокерът или публиката задават въпроси на актьора в роля. Използва се, за да научи публиката повече за вътрешния свят на героя или за самата история, предистория пр.

Стоп кадри и техния анализ. Изключително важна и плодотворна техника, особено удачна за тази целева група. Актьорите са стопирани в момент, който говорят самите им жестове и тела. Към публиката могат да бъдат задавани въпроси за състоянието, мислите и чувствата. Това е един от емпатичните мостове във форума. Жокерът трябва да е внимателен особено в случая, когато публиката се затруднява с точното име на чувството /например унижен или отчаян/ и да ги подсказва дискретно, чак когато е сигурен че публиката е на верен път. Наред с всичко друго това са и уроци по емоционална интелигентност

Дублиране в стоп кадър. Зрителите участници могат да бъдат поканени на сцената, за да принесат от името на героя, който в момента е стопиран неговите мисли и желаниа.

Дискусионни техники и поведение на жокера. Като цяло Жокерът отнася всичко, което се случва към жизнения опит на публиката, задава ѝ въпроси, кара ги да правят паралели със собствания си живот /*Кога се чувствате така? Това на какво прилича? Познавате ли такива хора? Имали ли сте подобни изживявания*/. Той е максимално обективен, не подсказва, не дава оценки, не назидава и се стреми да не манипулира публиката. Неговата безпристрастност е от особено значение за доверието на публиката към него, а оттам и за ефективността на целия процес. Първостепенната му задача е да изяснява правилата на играта /театралната конвенция/, да следи внимателно реакциите и настроенията на публиката, включително индивидуални поведения, и да насочва процеса в необходимата посока.

Форум театър е избран като форма на въздействие и начин за информираност, съответстващ на целите в проекта, с идеята, че той може да помогне жертвите на насилие да намерят своята идентичност, а на обществото да изследва своите ценности.